

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑΣ
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΜΗΝΟΛΟΓΙΟ
ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

ΑΝΑΤΥΠΟ

ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΤ' ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

με θέμα

«Ο ΟΛΥΜΠΟΣ ΣΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ»
(ΕΛΑΣΣΟΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1993)

ΛΑΡΙΣΑ 1994

I. ΠΡΟΜΠΟΝΑΣ

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΜΗΝΟΛΟΓΙΟ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ
ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ.**

Το γλωσσικό υλικό που μας έχει σωθεί από την αρχαία μακεδονική διάλεκτο είναι ελάχιστο. Πεντακόσιες περίπου λέξεις, από τις οποίες οι περισσότερες είναι κύρια ονόματα, κυρίως ανθρωπωνύμια. Σ' αυτές περιλαμβάνονται και τα ονόματα των δώδεκα μηνών του μακεδονικού ημερολογίου. Η μελέτη των ονομάτων αυτών παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα της αρχικής καταγωγής των αρχαίων Μακεδόνων, αφού τα ονόματα των μηνών δεν έχουν μόνο γλωσσική αλλά θρησκευολογική σημασία. Όπως είναι γνωστό, οι αρχαίοι μήνες είχαν άμεση σχέση με την αρχαία λατρεία, αφού κατά κανόνα το όνομά τους το έπαιρναν από αντίστοιχες εορτές.

Καθώς τώρα είναι γνωστό ότι στη λατρεία η παράδοση είναι μέγας δυνάστης, η ελληνική καταγωγή του μακεδονικού μηνολογίου υποδεικνύει και την αρχική ελληνική καταγωγή των αρχαίων Μακεδόνων.

Με τα ονόματα των μακεδονικών μηνών συστηματικά έχουν ασχοληθεί δυο επιφανείς ερευνητές της αρχαίας μακεδονικής διαλέκτου. Ο Γερμανός γλωσσολόγος Otto Hoffmann και ο Ιωάννης Καλλέρης. Το μειονέκτημα και των δύο είναι ότι αγνόησαν στην προκειμένη περίπτωση τον νεοελληνικό λαϊκό βίο, που συνεχίζει χωρίς διακοπή τον αρχαίο. Οτι η γνώση του νεοελληνικού λαϊκού μηνολογίου που θα μπορούσε να δια φωτίσει σε κάποια σημεία το αρχαίο μακεδονικό, είναι βέβαια πολύ πιθανό. Ο Καλλέρης αγνόησε επιπλέον τα μυκηναϊκά κείμενα, τα αρχαιότερα γραπτά μνημεία της ελληνικής γλώσσας.

Εξετάζοντας κανείς το αρχαίο μακεδονικό μηνολόγιο, η πρώτη παρατήρηση που έχει να κάνει είναι η ακόλουθη. Ουδείς μακεδονικός μήνας λήγει σε -ων, όπως λήγουν σχεδόν όλοι οι μήνες του ιωνικού-αττικού ημερολογίου: Ποσιδεών, Γαμηλιών, ανθεστηριών, Ελαφηβολιών, Μουνιχιών, Θαρρηλιών, Σκιροφοριών, Εκατομβαιών, Μεταγεινιών, Βοηδροπιών, Πνανοπιών, Μαιμακτηριών κλπ.

Παρατήρηση δεύτερη που έχει σχέση με την πρώτη. Ουδείς ιωνικός-αττικός μήνας απαντά και στο μακεδονικό ημερολόγιο. Αυτό σημαίνει ότι το αρχαίο μακεδονικό μηνολόγιο ουδεμία εξάρτηση έχει από το ιωνικό-αττικό. Το τονίζω αυτό, γιατί ίσως σας είναι γνωστή η θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι Μακεδόνες ήταν αρχικά Έλληνες, αλλά εξελληνίσθηκαν κατά τον 5ο και 4ο π.Χ. αιώνα από τους Ιώνες και τους Αθηναίους. Και μόνο το μακεδονικό μηνολόγιο, εντελώς διαφορετικό από το ιωνικό-αττικό, αντικρούει ως εντελώς αβάσιμη τη θεωρία αυτή.

Μπορούμε να υποστηρίξουμε με σχετική βεβαιότητα ότι το αρχαίο μακεδονικό

μηνολόγιο είναι γηγενές και αυτόχθον, γέννημα και δημιουργήματων Μακεδόνων, δεν επείσακτο. Και τούτο διότι από τους δώδεκα μακεδονικούς μήνες, οι οκτώ δεν μαρτυρούνται αλλού. Είναι οι ακόλουθοι:

1. Αυδυναίος, Αυδναίος	= Δεκέμβριος
2. Περίτιος	= Ιανουάριος
3. Δύστρος	= Φεβρουάριος
4. Ξανδικός	= Μάρτιος
5. Δαΐσιος	= Μάιος
6. Λώος	= Ιούλιος
7. Γορπιαίος	= Αύγουστος
8. Υπερβερεταίος	= Σεπτέμβριος

Είναι εξαιρετικά σημαντικό ότι : α) και οι οκτώ αυτοί μήνες έχουν ελληνικό σχηματισμό και β) οι επτά από τους οκτώ επιδέχονται ελληνική ετυμολογία.

Ο Περίτιος παράγεται από το ρήμα περιέμι "περιέρχομαι". Ο μήνας αυτός πήρε το όνομά του από τη Μακεδονική γιορτή **Περίτια**. Για τη σημασία παρέβαλε τα ονόματα εορτών Αμφιδρόμια και Δαδοφόρια.

Ο Δύστρος παράγεται το **θύστρος** με τροπή του θ δε δ, φαινόμενο μακεδονικό. Η προέλευση από τη λέξη **θύστρο-θύστρα** = θυσία είναι ασφαλής.

Ο Ξανδικός παράγεται από το **Ξανθικός** και αυτό από το **Ξάνθος**, επίθετο θεού (του Απόλλωνος αλλά πιθανόν και άλλου). Ο μήνας πήρε το όνομά του από τη Μακεδονική γιορτή **Ξανθικά**.

Ο Δαΐσιος παράγεται από το ουσιαστικό **δαις, δαιτός** που σημαίνει γευμα, δείπνο αλλά και θυσία και απαντά συχνά στα Ομηρικά έπη. Για τη σημασία του ονόματος του μήνα αυτού, π.β. τα δηλωτικά εορτών ονόματα Θεοδαΐσια και Θεοξένηια.

Ο Λώος παράγεται από το επίθετο **λώος** δηλαδή καλός. Το όνομα του μήνα αυτού κατανοείται τώρα άριστα χάρις στο νεοελληνικό μηνολόγιο. Στον ελληνικοτατο Πόντο ο Μάιος μήνας ονομαζόταν καλόμηνος ή καλομήνας. Δηλαδή καλός μήνας.

Ετσι, οι ενδιαρμοί του Καλλέρη για την σημασία του μακεδονικού αυτού μήνα εξαφανίζονται χάρις στον ποντιακό καλομήνα.

Ο Γορπιαίος για τον οποίο διάφορες μη πειστικές ετυμολογίες έχουν προταθεί, παράγεται από το **Σκορπιαίος πβ. Σκορπιών** όνομα του μήνα στην Αλεξανδρεία. Η εξέλιξη του **Σκορπιαίος σε Γορπιαίος** είναι σύμφωνη με την φωνητική της αρχαίας μακεδονικής διαλέκτου, όπου το σκ έχει εξελιχθεί σε γ- όπως διδάσκει η γλώσσα του Ησυχίου **γώπας κολοιούς Μακεδόνες**. Το μακεδονικό αυτο **γώπας** αντιστοιχεί προφανώς στο ομηρικό **σκώπας** που σημαίνει είδος μιμητικού πτηνού.

Η λέξη τώρα **Σκορπιαίος** από όπου ο Μακεδονικός τύπος **Γορπιαίος**, παράγεται κανονικά από το ουσιαστικό **Σκορπιος πβ.** για τον σχηματισμό **οδαίος** από το **οδός, νησαίος από το νησός κλπ.** Τί θα σήμαινε όμως ο μήνας αυτός; Τα αρχαία παράλληλα εδώ μας βοηθούν. Στο νού έρχεται το Ομηρικό επίθετο του Απόλλωνος Σμινθέυς παραγόμενο από το ουσ. **σμίνθος** "ποντικός" και σημαίνον "ποντικοκτόνος".

Από εδώ ένας μήνας του Ροδιακού ημερολογίου κλήθηκε **Σμίνθιος πβ. και Σμίνθια**, όνομα γιορτής στη Ρόδο και στη Τρωάδα.

Οτι τώρα θα μπορούσε ένας άλλος μήνας να κλιθεί Σκορπιαίος από το όνομα κάποιου Θεού προστάτου κατά των δειγμάτων των σκορπιών είναι κάτι το πολύ φυσικόν και ίσως δεν περιττεύει να σημειωθεί η χρήση μαγικοθεραπευτικών βοτάνων κατά των σκορπιών κατά τους αρχαίους χρόνους αλλά και σήμερα και μάλιστα στη Μακεδονία.

Συνοψίζοντας επομένως μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο μακεδονικός μήνας **Γορπιαίος** προέκυψε από το **Σκορπιαίος**. Ετσι θα ονομάστηκε ο μήνας ο αφιερωμένος σε Θεό προστάτη κατά των δειγμάτων των σκορπιών, σε σκορπιοκτόνον Θεό. Το γεγονός τώρα ότι ο μακεδονικός μήνας Γορπιαίος ήταν μήνας του Θέρους, αντιστοιχώντας στον σημερινό Αυγουστο, ενισχύει την παραπάνω ερμηνεία. Τους μήνες του θέρους είναι οι σκορπιοί πιο επικίνδυνοι και επομένως η επίκληση του Θεού για προστασία επιτακτικότερη.

Υπερβερεταίος έχει σαφέστατη ετυμολογία. Προέρχεται από το Υπερφερεταίος με μακεδονική τροπή του φ σε β και παράγεται από το ουσ. **υπερφερέτας**. Το υπερφερέτας είναι με τη σειρά του παράγωγο του ρήματος υπερφέρω "υπερέχω, υπερτερώ". Ο σχηματισμός είναι αρχαϊκός πβ. τα ομηρικά εριβρεμέτης, υψιβρεμέτης, από το ρήμα βρέμω "βροντώ", νεφεληγερέτης "νεφέλη και αγείρω", περιναϊέτης "περι + ναίω" κλπ.

Προφανώς **υπερφερέτας** θα εκαλείτο ο Ζευσ ως ο ύπατος και υπέρτατος των Θεών. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ίδια λέξη απαντά στη θεσσαλία με τον τύπο **Περφερέτας, Φερφερέτας** και προσδιορίζει Διά. Εδώ φυσικά ανήκει και ο **Ζεύς Υπερφορεύς** που ελατρεύετο στην Κυρήνη. Από το Υπερφερέτας πλάστηκε κανονικά το επίθετο **Υπερφερεταίος/Υπερβερεταίος**.

Ο Υπερβερεταίος, ο τελευταίος μήνας του μακεδονικού ημερολογίου ήταν όπως και ο πρώτος, ο Δίος αφιερωμένος στον Υψιστό θεό συμπάντων των Ελλήνων, στον υπερφέροντα Δία.

Ενας μονάχα μακεδονικός μήνας ανθίσταται σε οποιαδήποτε ερμηνεία, χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει όρτι δεν έχει ελληνική ετυμολογία. Ο Αυδναίος, Αυδυναίος, μαρτυρούμενος και με άλλους τύπους. Το μυστικό της ερμηνείας και ετυμολογίας του μακεδονικού αυτού μήνα ίσως κρύβεται στη μυκηναϊκή λέξη αύδος που πιθανότατα σημαίνει "ασπίδα" και στο πολυσυζητημένο ομηρικό επίθετο **αυδήσασα** που προσδιορίζει την Καλυψώ την Κίρκη και την Λευκοθέα και πιθανότατα σημαίνει "εφοδιασμένη με ασπίδες" μαγικά σύμβολα.

Φυσικά η ανάπτυξη και η υποστήριξη της ερμηνείας αυτής, θα απαιτήσει ειδική μελέτη.

Τέσσερις από τους δώδεκα μακεδονικούς μήνες μαρτυρούνται και αλλού. Είναι οι ακόλουθοι:

- 1) Δίος = Οκτώβριος
- 2) Απελλαιός = Νοέμβριος
- 3) Αρτεμίσιος = Απρίλιος
- 4) Πάνημος (Πάναμος) = Ιούνιος.

Οι τέσσερις αυτοί μήνες απαντούν σε περισσότερους του ενός άλλου ελληνικούς τόπους, συχνά απομακρύνονται μεταξύ τους. Η ετυμολογία των δύο πρώτων

μηγών είναι σαφής. Ο Απελλάιος παράγεται από τη λέξη απέλλαι, δηλαδή αρχαιρεσΐαι κατά τον Ησύχιο. Ο Αρτεμίσιος από το Αρτεμις. Δυσκολότερη είναι η ερμηνεία του Πανάμου μήνα. Η ερμηνεία του Kretschmer σύμφωνα με την οποία το Πάναμος σημαίνει "μήνας του Θερισμού" και παράγεται επομένως από το παν και αμάομαι "συλλέγω" η αμάω "θερίζω", είναι νομιζω σωστή, παρά τις αντιρρήσεις του Καλλέρη.

Η ερμηνεία του Kretschmer ενισχύεται από τα νεοελληνικά ονόματα μηνών, θέρος, θερηστής, θερινός, όπως ονομάζονται ο Ιούνιος και ο Ιούλιος σε διάφορες περιοχές της χώρας μας. Ας σημειωθεί ακόμη ότι στον Πόντο ο Ιούλιος ονομαζόταν Χορτοθήρης, Χορτοκόπης και Χορτοκόπος. Και ίσως δεν περιτεύει να σημειωθεί ότι ο αρχαίος μακεδονικός μήνας Πάναμος αντιστοιχούσε στον ιδανικό μας Ιούνιο, δηλαδή τον **Θεριστή**. Η ετυμολογία του Πάναμος από το **παν-ήμαρ** "ημέρα" που με επιφύλαξη προτείνει ο Καλλέρης, ούτε γλωσσικά ούτε σημασιολογικά είναι δυνατή.

Αφήκα τελευταίο προς συζήτηση τον μήνα Δίον, γιατί κατά την γνώμη μου το όνομα του μήνα αυτού αποτελεί το κλειδί για την απάντηση στο καίριο ερώτημα: πόσο παλιά μέσα στον χρόνο χάνονται οι ρίζες του μακεδονικού μηνολογίου. Ο Δίος μην εκτός από τη Μακεδονία απαντά στη γειτονική Περραιβία, στη Μαγνησία, στην Αιτωλλία και στη Λέσβο. Γεννιέται τώρα το ερώτημα: Δανείστηκαν άραγε οι μακεδόνες το όνομα του μήνα αυτού από τους κατώτερους πολιτικά Περραιβούς, από τους Αιτωλούς κλπ. ή αντιστρόφως; Ή μήπως έχουμε να κάνουμε με κοινή παλαιότερη κληρονομιά;

Κυρίες και κύριοι, εδώ μας προσφέρουν ανεκτίμητη βοήθεια τα μυκηναϊκά κείμενα, για τα οποία συντομότερη παρέκβαση κρίνεται αναγκαία. Τα κείμενα αυτά είναι τα αρχαιότερα γραπτά μνημεία της ελληνικής γλώσσας, βρέθηκαν στα κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού, έχουν λογιστικό και διοικητικό περιεχόμενο και χρονολογούνται στον 15ο, 13ο π.χ. αιώνα.

Η σημασία τους για πλείστους επιστημονικούς κλάδους είναι μεγάλη και φυσικά για τον ελληνισμό είναι ακόμη μεγαλύτερη. επιμηκύνεται κατά μισή και πλέον χιλιετία ο γραπτός μαρτυρημένος λόγος του Έθνους των Ελλήνων.

Από τη μελέτη τώρα των μυκηναϊκών κειμένων συνάγεται ότι οι Έλληνες της μυκηναϊκής εποχής ή καλύτερα οι Νότιοι Έλληνες της εποχής εκείνης διαθέτουν οργανωμένο μηνολόγιο. Στα μυκηναϊκά κείμενα της Πύλου μαρτυρούνται τέσσερα ονόματα μηνών και στα κείμενα της Κνωσού έξη. Ασφαλώς στην κακή τύχη οφείλεται' ότι δεν μας σώθηκαν όλα τα ονόματα του μυκηναϊκού μηνολογίου. Δεν είναι όλα τα ονόματα των μυκηναϊκών μηνών σαφή σ' εμάς. Μερικά όμως μας είναι και μας γίνονται σαφέστερα όταν παραβληθούν με ονόματα μηνών της κλασσικής αλλά και της νέας ελληνικής.

Ένα παράδειγμα. Ένας μήνας ονομάζεται μεθυ-νέον, δηλαδή καινούργιο κρασί. Ο αρχαίος μήνας **Πιθογιών** από το Πιθοίγιον "ο μήνας που ανοίγουν τα πίθους τα πιθάρια εννοείται με το κρασί και περισσότερο ο νεοελληνικός κρατσομηνιά, (=Νοέμβρης στο Σουφλί), μας βοηθούν να καταλάβουμε τη σημασία του μυκηναϊκού μήνα.

Οι μήνες που μαρτυρούνται στα μυκηναϊκά κείμενα της Κνωσού παρουσιάζουν περισσότερο ενδιαφέρον. Ένας ονομάζεται Δεύκιος και πιθανόν σημαίνει μήνας του γλεύκου, ότι δηλαδή και το νεοελληνικό πετμεζάς (=ο Σεπτέβριος στην

Ηπειρο).

Άλλος ονομάζεται Ροδίειος, δηλαδή μήνας των ρόδων, ο μήνας αυτός έχει το ακριβές αντίστοιχο του στα νέα ελληνικά. Στη Θρακη ο Μάιος μήνας ονομάζεται τριανταφυλλάς. Ένας άλλος ονομάζεται λάπατος και ταυτίζεται με τον λάπατο μήνα που μαρτυρείται σε επιγραφή του αρκαδικού ορχομενού. Αλλά ο μήνας του μυκηναϊκού μηνολογίου της Κνωσού που άμεσα μας ενδιαφέρει, ονομάζεται Διδιός δηλαδή Δίος.

Μαρτυρείται σε πτώση γενική ενικού, Διδιοιο μηνός = Δίου μηνός και σημαίνει στη "διάρκεια του Δίου μήνα" (γενική του χρόνου). Η φράση αυτή είναι η επικεφαλίδα ενός κειμένου που καταγράφει προσφορές σε διάφορες θεότητες. Οι Μυκηνολόγοι εσχέτισαν, όπως ήταν φυσικό, τον μυκηναϊκό μήνα με τον Μακεδονικό. Πως όμως ερμηνεύεται η ομοιότητα αυτή; Λόγος για επίδραση του αρχαίου μακεδονικού μηνολογίου στο μυκηναϊκό και αντιστρόφως δεν δύναται βέβαια να γίνει. Πως δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι το όνομα του μήνα αυτού το δανείστηκαν οι Μακεδόνες από τους Ιωνες γιατί Δίος μην στο Ιωνικό - Αττικό ημερολόγιο δεν μαρτυρείται.

Ο Δίος μην λοιπόν του μακεδονικού μηνολογίου είναι γνήσιος μακεδονικός, όπως γνήσιοι Μακεδονικοί είναι και οι άλλοι και μάλιστα όσοι δεν μαρτυρούνται αλλού στον ελληνικό χώρο.

Σε ποιά εποχή λοιπόν πρέπει να αναχθεί ο μακεδονικός Δίος μην ο οποίος μας μαρτυρείται μόλις από τον 3ο π.Χ.; Η μαρτυρία του ίδιου μήνα στην μυκηναϊκή Κνωσό τον 15ο αιώνα, δίνει νομίζω την απάντηση. Υποχρεωτικά θα προχωρήσουμε ακόμη παλαιότερα στη εποχή που οι πρωτοέλληνες κατοικούσαν στο βόρειο τμήμα της χώρας, η οποία αργότερα αποκλήθηκε "Ελλάς"

Από τους πρωτοέλληνες αυτούς, ένα τμήμα κατέβηκε προς τα κάτω γύρω στο 1900 π.χ. Διατήρησε φυσικά την γλώσσα του, την λατρεία του, τα ήθη και τα έθιμά του. Παράλληλα όμως υπέστη και την ευεργετική επίδραση του ντόπιου προελληνικού πληθυσμού και προπάντων του μινωϊκού της Κρήτης.

Από την ανάμειξη αυτή δημιουργήθηκε ο λαμπρός μυκηναϊκός πολιτισμός. Ο Δίος μην που απαντά στην Κνωσό κατά τον 15ο π.Χ. αιώνα, ανήκει στους Ινδοευρωπαίους πρωτοέλληνες που κατέβηκαν από βορρά και έφεραν μαζί στις νέες πατρίδες τους προγονικούς θεούς τους.

Ένα άλλο τμήμα των πρωτοελλήνων Ινδοευρωπαίων παρέμεινε πίσω. Αυτοί δεν υπέστησαν την επίδραση του εξελιγμένου Μινωϊκού πολιτισμού. έμειναν "καθυστερημένοι" αλλά και πιο καθαρόαιμοι Ινδοευρωπαίοι Έλληνες. Είναι οι κάτοικοι της Μακεδονίας, της Ηπείρου, της ΒΔ Θεσσαλία και νοτιότερα της Αιτωλοακαρνανίας. Όπως ήταν φυσικό, μιλούσαν και αυτοί την ίδια γλώσσα, την πρωτοελληνική. Καθαρότερη μάλιστα από σκοπιάς ινδοευρωπαϊκής από τη γλώσσα που μιλούσαν οι νότιοι Έλληνες, στην οποία λόγω κυρίως της μινωϊκής επίδρασης, είχαν εισχωρήσει πολλές μη ινδοευρωπαϊκές λέξεις, δηλωτικές πολιτισμικών αγαθών, θεοτήτων, φυτών κλπ.

Οι πρωτοέλληνες του Βορρά συνέχισαν και αυτοί να λατρεύουν τους πατρογονικούς τους θεούς και πρώτων μεταξύ όλων τον Δία. Συνέχισαν να τον λατρεύουν κατά τη διάρκεια του Διού μηνός. Έτσι κατά τη γνώμη μου, ερμηνεύεται η μαρτυρία του Δίου μηνός στη μυκηναϊκή Κρήτη και στη Μακεδονία, στην Περραιβία, στη Μαγνησία και νοτιότερα στην Αιτωλία.

Ο Δίος μην διδάσκει πόσο βαθιά μέσα στο χρόνο βυθίζονται οι ρίζες του μακεδονικού μηνολογίου και μπορεί να χαρακτηριστεί ως ο **ομφάλιος λώρος** που συνδέει τους μακεδόνες με τους λοιπούς Έλληνες.

Συνοψίζοντας μπορεί κανείς να παρατηρήσει τα ακόλουθα: και μόνο η μελέτη του μακεδονικού μηνολογίου αποδεικνύει την αρχική ελληνική καταγωγή των Μακεδόνων. Το μακεδονικό μηνολόγιο συνδυάζοντας στοιχεία γλωσσικά και θρησκευολογικά, με βαθιές ρίζες μέσα στο χρόνο, διδάσκει ότι οι μακεδόνες εξαρχής ήταν **ομόγλωσσοι και ομόθρησκοι** επομένως και όμοιοι των λοιπών Ελλήνων.